

YEZİD II
(يزيد)Ebû Hâlid Yezîd b. Abdülmelik
b. Mervân el-Ümevî
(ö. 105/724)**Emevî halifesi**
(720-724).

71 (690-91) veya 72 (691-92) yılında Dımaşk'ta doğdu. Babası Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân, annesi I. Yezîd b. Muâviye'nin kızı Âtike'dir. Benî Ümeyye'nin Mervânî koluna mensup bir baba ile Süfyânî kolundan bir annenin oğlu olmakla övünen Yezîd annesine nisbetle Yezîd b. Âtike diye de isimlendirilir. Onun yetişmesiyle daha çok annesinin ilgilendiği, annesinin Emevî ailesinin iki kanadının kanını taşıyan Yezîd'i diğer kardeşlerinden daha üstün gördüğü söylenir. Abdülmelik'in boşamış oludğu Âtike bütün ilgisini oğluna yöneltti. Abdülmelik de diğer çocukları gibi onun eğitimine önem verdi; onlar için âlimler görevlendirdi. Yezîd Medine'ye gidiyor, orada kaldığı süre içinde fakih ve muhaddislerin derslerine katılıyordu. Dımaşk'ta babasının sarayında Zührî'yi dinleyerek hadis alanında yetişti, hadis rivayetiyle meşhur oldu. Diğer taraftan onun gençliğinden beri eğlenceye ve şiire düşkünlüğüne dair rivayetler de vardır.

Süleyman b. Abdülmelik, Ömer b. Abdülazîz'i birinci, kardeşi Yezîd'i ikinci veliaht tayin etmişti. Yezîd, Ömer b. Abdülazîz'in ölümünün ardından 21 Receb 101 (6 Şubat 720) tarihinde hilâfet makamına geçti. Halifeliğinin ilk günlerinde Ömer b. Abdülazîz'i örnek aldığını söylüyor ve onun gibi davranmaya çalışıyordu. Yezîd önceki valileri değiştirmede ve bu sebeple halk tarafından sevildi. Ancak bu durum uzun sürmedi; esaslarını babasının belirlediği, kardeşleri I. Velîd ile Süleyman'ın takip ettiği idarî, askerî ve malî politikaları uygulamaya başladı. Ömer b. Abdülazîz'in kaldırdığı vergileri tekrar yürürlüğe koydu. Bilhassa Yezîd b. Mühelleb isyanının ardından Kaysiler'e meyletti ve görevden aldığı valilerin yerine Kaysî valiler tayin etti. Yemenî kabilelere karşı açık cephe aldı. Bununla birlikte Suriye bölgesindeki Yemenliler'e karşı iyi davrandığı, onlardan bazılarını valilik, kadılık gibi görevlere getirdiği bilinmektedir. Yezîd daha sonra kendini oyun ve eğlenceye verip devlet işleriyle fazla ilgilenmedi.

II. Yezîd döneminde başta Yezîd b. Mühelleb isyanı olmak üzere önemli isyanlar meydana geldi. Vâsî't'i ele geçirdikten son-

ra Kûfe üzerine yürüyen Yezîd b. Mühelleb, halifenin kardeşi Mesleme karşısında Akr mevkiinde ağır bir yenilgiye uğradı ve öldürüldü (14 Safer 102 / 24 Ağustos 720). Kardeşleri ve yakınları da ağır cezalara çarptırıldı, bütün mallarına el konuldu. Yezîd b. Mühelleb isyanı Emevîler'i sarsan en önemli isyanlardan biridir. Emevîler'e karşı Yemenliler'i saflarına katılmaya çağırarak Abbâsî ihtilâlinin gelişmesinde bu isyanın büyük rolü vardır (Yûsuf el-İş, s. 281). Öte yandan mevâlîye karşı Ömer b. Abdülazîz öncesi uygulamalara dönülmesi Kuzey Afrika valisinin öldürülmesine zemin hazırladı. Berberî mevâlî, II. Yezîd tarafından gönderilen İfrîkiye Valisi Yezîd b. Ebû Müslim'i, kendilerini köylerine geri göndermek ve yeniden cizye almak istemesi yahut Mûsa b. Nusayr'ın oğlu Abdullah ve mevâlîsine kötü muamelesi yüzünden katlettiler. Onun yerine eski vali Muhammed b. Yezîd el-Ensârî'yi getirdiler ve halifeye temsilci göndererek kendisine itaatten ayrılmadıklarını söylediler. II. Yezîd, Muhammed b. Yezîd'in valiliğini onaylamakla birlikte ardından onun yerine Mısır Valisi Bişr b. Safvân el-Kelbî'yi tayin etti.

Ömer b. Abdülazîz döneminde silâhlı mücadelede vazgeçen Hâricîler, II. Yezîd devrinde Irak'ta tekrar isyan ettiler ve devleti uzun süre uğraştırdılar. Ömer b. Abdülazîz devrinde Kûfe yakınlarında isyan eden Şevzeb adlı Hâricî, II. Yezîd zamanında çoğu Benî Rebîa'dan olan kuvvetleriyle hükümet güçlerine karşı üstünlük sağladya da Mesleme b. Abdülmelik'in gönderdiği Saîd b. Amr el-Haraşî kumandasındaki ordu tarafından 101 (720) yılında ortadan kaldırıldı. Mes'ûd el-Abdî'nin Bahreyn'de çıkardığı isyan da şiddetle bastırıldı. Öte yandan ayaklanan Soğdlar, Türkler'in yardımıyla Horasan Valisi Saîd b. Abdülazîz b. Hâris'i ağır bir yenilgiye uğratılar. İbn Hübeyle, bölge için tehdit oluşturan bu isyan karşısında Horasan valisini azledip yerine kendisi gibi bir Kayslı olan Saîd b. Amr el-Haraşî'yi getirdi (103/721-22).

II. Yezîd döneminde Bizans üzerine her yıl düzenlenen seferler devam ettirildi. Endülüs'te Semh b. Mâlik, Fransa topraklarında ileri harekâtını sürdürdü. Önce Septimania (Sebtimâniye), daha sonra müslümanlar için önemli bir askerî üs olan Narbonne'u (Arbûne) fetheden Semh 102'de (721) Aquitania (Akitâne) düklüğünün başşehri Toulouse'u kuşattı. Ancak kuşatma sırasında Semh b. Mâlik'in şehid düşmesi müslümanları zor durumda bıraktı. Kumandayı üstlenen Abdurrahman el-Gâfi-

ki ise Arbûne'ye çekildi. 104 (722-23) yılında Sübeyt en-Nehrânî'nin Hazarlar karşısında ağır bir yenilgiye uğraması üzerine İrmîniye valiliğine getirilen Cerrâh b. Abdullah el-Hakemî Hazarlar'ı mağlûp etti. Derbend'in ardından Tarki ile Belencer de ele geçirildi (105/723-24).

II. Yezîd oğlu Velîd'i veliaht yapmak istiyordu. Ancak kardeşi Mesleme'nin tavsiyesiyle diğer kardeşi Hişâm'ı birinci, oğlunu ikinci veliaht tayin etti (102/720-21). Oğlu Velîd on beş yaşına gelince daha önce onu birinci veliahtlığa getirmeye pişman olduğu zikredilir. II. Yezîd 24 Şâban 105 (26 Ocak 724) tarihinde İrbid'de (Ürdün) vefat etti; Dımaşk'a getirilerek oğlu Velîd'in kıldırıldığı cenaze namazının ardından defnedildi. Yezîd'in ölümü daha ziyade, eşi Sa'de tarafından 4000 dinara satın alınıp kendisine hediye edilen gözdesi Habâbe'nin ölümüne duyduğu derin üzüntüye bağlanmıştır. Buna göre Habâbe'nin ölümünden sonra Yezîd naaşını kokuşuncaya kadar defnettirmemiş, yakınlarının uyarıları üzerine defnettirdikten kısa bir süre sonra da ölmüştür. Ancak onun veba yüzünden öldüğü de rivayet edilir. Dönemin şairlerinden Cerîr b. Atıyye, Ferzdek, Küseyyir ve Nâbiga eş-Şeybânî, II. Yezîd hakkında methiyeler yazmıştır. Yezîd, Yezîd b. Mühelleb'in isyanının bastırılıp saltanatının temellerinin güçlendirilmesinden sonra devlet işleriyle ilgilenmeyi bir tarafa bırakmış, kendini eğlenceye vermiş, vaktini daha ziyade Habâbe ve Sellâme adındaki câriyelerinin söylediği şarkılar eşliğinde içki meclislerinde oyun ve eğlenceyle geçirmiştir. II. Yezîd, Emevî halifelerinin çoğunun aksine nedimler ve şarkıcılarla beraber olur ve onlarla şakalaşır.

BİBLİYOGRAFYA :

Halîfe b. Hayât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 321-336; İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Ukkâşe), s. 364, 400; Belâzürî, *Ensâb* (Zekkâr), VIII, 243-354; Dineverî, *el-Ahbârü't-tuvâl*, s. 332-334; Ya'kûbî, *Târîh*, II, 236-243; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VI, 574-622; VII, 7-24; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zehab* (Abdülhamîd), III, 210-216; Ebû'l-Ferrec el-İsfahânî, *el-Eğâni* (nşr. Abdülemîr Ali Mühennâ), Beyrut 1407/1986, tür.yer.; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk* (Amrî), LXV, 300-313; LXIX, 88-93; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 227-242; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*?, V, 151-152; Nebîh Âkil, *Hilâfetü Benî Ümeyye*, Beyrut 1394/1975, s. 298-306; Hüseyin Atvân, *Siretü'l-Velîd b. Yezîd*, Kahire 1980, s. 14-48; Abdülmün'im Mâcid, *et-Târîhu's-siyâsi li'd-devletü'l-'Arabîyye*, Kahire 1982, II, 270-279; İmâdüddin Halîl, *İslam Tarihi: Bir Yöntem Araştırması* (trc. Ubeydullah Dalar), İstanbul 1985, s. 71-116; Yûsuf el-İş, *ed-Devletü'l-Ümeviyye*, Dımaşk 1406/1985, s. 278-282; M. Akif Fidan, *Emevî Halifelerinden Yezîd b. Abdülmelik ve Dönemi* (yüksek lisans

YEZİD II

tezi, 2000), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ünal Kılıç, "Kabile Asabiyeti Bakımından Yezid b. Abdülmelik'in Hilafeti", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIV/1, Sivas 2010, s. 51-69; Halil Şâkir Hüseyin, "Hükümü Yezid b. Abdülmelik", *Adâbü'r-Râfideyn*, XVI, Musul 1986, s. 353-372; Hakkı Dursun Yıldız, "Yezid b. Abdülmelik", *İA*, XIII, 409-411; H. Lammens - [Kh. Y. Blankinship], "Yazid b. Abd al-Malik", *EP*² (İng.), XI, 311.

ÜNAL KILIÇ

YEZİD III

(يزيد)

Ebû Hâlid en-Nâkıs Yezid b. Velid
b. Abdülmelik el-Ümevî
(ö. 126/744)

Emevî halifesi
(Nisan 744 – Ekim 744).

90 (709) veya 96 (714-15) yılında Dımaşk'ta doğdu. Babası Emevî halifesi I. Velid, annesi Sâsânîler'in son kısırsâ III. Yezdicerd'in torunu Şahferend (Şâh Âfrîd) bint Firûz'dur. Şahferend, Kuteybe b. Müslim tarafından Mâverâünnehir fetihlerinde esir alınıp Haccâc b. Yûsuf es-Sekaffî'ye gönderilmişti. Haccâc onu Halife I. Velid'e yolladı. Cârîyeden doğma ilk Emevî halifesi olan Yezid'in, anne tarafından ninelere biri Bizans kayserinin, biri de Türk hakanının kızı olduğundan anne ve babasının nesliyle iftihar ederek, "Ben dört hükümdarın; kısırsâ, kayser, hakan ve Mervân'ın torunuyum" dediği zikredilir.

Her türlü kötülüğe yatkın bir yapıya sahip bulunduğu, günlerini içki âlemleri ve av partileriyle geçirdiği söylenen II. Velid bu yüzden büyük itibar kaybetmişti. Ayrıca Hişâm b. Abdülmelik'in valilerinden bir kısmının ağır cezalara çarptırılması, Yahyâ b. Zeyd'in öldürülmesi yüzünden aleyhine geniş bir kamuoyu oluştu. Hâlid b. Abdullah el-Kasrî'nin öldürülmesi de Yemen asıllı kabilelerin Velid'e düşman olmasına zemin hazırladı. Bu gelişmeler neticesinde Emevî ailesi de ilk defa kendi içerisinde parçalandı. Başta Yezid b. Velid olmak üzere I. Velid ve Hişâm b. Abdülmelik'in oğulları ikisi dışında II. Velid'in muhaliflerine katıldı. İsyana dönüşecek hareketin liderliğini üstlenen Yezid, II. Velid'in gayri ahlâkî davranışlarını eleştirmeye ve kendisi için gizlice biat almaya başladı. Kardeşi Abbas'ın uyarılarına rağmen davetini ısrarla devam ettirdi ve geniş bir taraftar kitlesi kazandı. Dindarların ve görüşlerini benimsediği Kaderiyye mensuplarının yanı sıra bilhassa II. Velid'e düşmanlık besleyen Yemen asıllı Kelbîler'in

desteğini sağladı; taraftarlarının çoğunluğunu Kelbîler teşkil ediyordu. İsyanın başlarında Mizze köyünde taraftarlarından kendisi için biat aldı. Ardından bir gece Dımaşk'a girip şehirde kontrolü eline geçirdi. Daha sonra amcasının oğlu Abdülaziz b. Haccâc b. Abdülmelik kumandasında 2000 kişilik bir kuvveti II. Velid'in üzerine gönderdi. Bu sırada Abdülaziz, II. Velid'e desteğini sürdüren Abbas b. Velid'in kardeşi III. Yezid'e katılmasını sağladı. Abdülaziz ve Abbas'ın komutasındaki birlikler II. Velid'e bağlı kuvvetleri yenilgiye uğrattı. Çaresiz kalan Velid, Tedmür civarındaki Bahrâ Sarayı'na sığındı ve orada yakalanıp öldürüldü (27 Cemâziyelâhir 126 / 16 Nisan 744). II. Velid'in öldürüldüğü duyulunca Yezid b. Velid, Dımaşk'ta ikinci defa biat alarak halifelliğini ilân etti (Cemâziyelâhir 126 / Nisan 744). III. Yezid'in isyanı kaynaklarda genelde dinî sebeple bağlanmıştır. Halifelige kendilerini daha ehil gören I. Velid ve Hişâm evlâdıyla birlikte II. Velid'e büyük düşmanlık besleyen Kelbîler'in ve III. Yezid'i etkileri altına alan Kaderiyye mensuplarının da bu isyanda etkili olduğu bilinmektedir.

III. Yezid yaptığı ilk konuşmada Ömer b. Abdülaziz'i örnek alacağını, ayaklanmayı saltanatı ele geçirmek için değil Allah'ın rızasını kazanmak ve İslâm'a hizmet amacıyla yaptığını, mazlumları Velid'in zulmünden kurtarmak istediğini belirtti. Gereksiz yere binalar yaptırmayacağını, saraylar inşa ettirmeyeceğini, ailesi için servet biriktirmeyeceğini, eyalet gelirlerinin öncelikle kendi bölgelerinde harcanacağını, kapısını herkese açık tutup mazlumların şikâyetlerini dinleyeceğini, gayri müslimlere aşırı vergi yüklemeyeceğini, askerleri uzun süre savaş alanlarında tutmayacağını, yıllık atıyeleri ve aylık erzaki zamanında ödeyeceğini, gelirleri âdil bir şekilde dağıtarak fakirlerin seviyelerini yükselteceğini söyledi. Konuşmasının sonunda, bu vaatlerini yerine getirmemesi halinde kendisini azledebileceklerini, hilâfete daha lâıyk biri çıkarsa ona ilk biat edecek kişinin kendisi olacağını söyledi.

Ancak III. Yezid'in isyanı, onu destekleyen Kelbîler'le Kaysîler arasında bir mücadeleye dönüştüğü gibi Emevî hânedanı mensuplarını da birbirine düşürdü. III. Yezid bu sebeple, halifelığının ilk günlerinde genellikle Emevî ailesinden birini başlarına geçiren Kaysîler'in isyanlarıyla karşılaş-tı. II. Velid'in ölüm haberini alan Humuslular III. Yezid'e biat etmeyip Muâviye b. Yezid b. Husayn'ı başlarına getirdiler. Kınnesrîn, Kudüs ve Filistin'e mektuplar ya-

zarak onlardan II. Velid'in intikamını almak için kendilerine katılmalarını istedikler. Emevî ailesinden Yezid b. Hâlid b. Yezid de onlara katıldı. İsyancılar III. Yezid'in kardeşi Abbas b. Velid'in sarayını tahrip ederek çocuklarını tutukladılar. Kendilerini desteklediği halde, Dımaşk üzerine gitmemelerini tavsiye etmesi yüzünden samimiyetinden şüphelendikleri Humus Valisi Mervân b. Abdullah'ı öldürdüler. Ardından Ebû Muhammed es-Süfyânî kumandasında Dımaşk'a yürüdüler. III. Yezid, yakınbiraderi Süleyman b. Hişâm b. Abdülmelik'i ve ardından Abdülaziz b. Haccâc'ı onlara karşı gönderdi. Dımaşk civarında bozguna uğratılan isyancılar Yezid'e itaat ettiklerini bildirdiler. Yezid tekrar isyan çıkarmalarını önlemek için onları affedip ih-sanlarda bulundu. Öte yandan bölgedeki Yemenliler'in lideri Saïd b. Ravh b. Zinbâ liderliğinde ayaklanan Filistin halkı Emevî ailesinden kendilerine katılan Yezid b. Süleyman'a biat etmişti. Bu isyanı duyan Ürdün halkı da Emevî ailesinden Muhammed b. Abdülmelik liderliğinde ayaklandı. Süleyman b. Hişâm onların üzerine giderek Filistin ve Ürdün halkını da itaat altına alıp bölgede sükûneti sağladı. III. Yezid isyanların bastırılmasının ardından kardeşi İbrâhîm'i Ürdün, Zab'ân b. Ravh'ı Filistin, Mesrûr b. Velid'i Kınnesrîn, Muâviye b. Yezid b. Husayn'ı Humus valiliğine tayin etti.

III. Yezid, Yûsuf b. Ömer es-Sekaffî'yi azledip Irak genel valiliğine mutaassıp bir Yemenli olan Mansûr b. Cumhûr'u getirmişti. İsyana kalkışan Yûsuf b. Ömer yakalanarak Dımaşk'a getirildi ve tutuklandı. Mansûr Vâsıt, Basra, Sind, Sicistan ve Horasan'a yeni valiler gönderdi. Ancak kendisine itaat etmeyen Horasan Valisi Nasr b. Seyyâr'ı görevinde bırakmak zorunda kaldı. III. Yezid, çok geçmeden Mansûr'u görevinden alıp Irak valiliğine Ömer b. Abdülaziz'in oğlu Abdullah'ı getirdi. 126 (743) yılında Horasan'da Yemenliler'le Kaysîler arasında Emevîler'in yıkılışına kadar devam eden kabile mücadelesi baş gösterdi. Yemenli lider Cüdey' b. Ali'nin Ezd ve Rebîa kabileleriyle birlikte Nasr b. Seyyâr'a karşı çıkardığı isyan bölgede Arap kabileleri arasındaki rekabeti yeniden alevlendirdi. Mühellebîler'in intikamını almak iddiasıyla ortaya çıkan Cüdey', Nasr ile giriştiği ilk mücadelede esir düştü ve Merv'de hapsedildi (744). Bir ay sonra hapisten kaçarak Merv civarında Ezd ve Rebîa kabilelerinden oluşan yeni bir ordu kurdu. Öte yandan el-Cezîre, İrmîniye ve Azerbaycan Valisi Mervân b. Muhammed, II. Velid'in intikamını almak ve onun iki oğlunun hal-